

7. Косик В. Україна і Німеччина у другій світовій війні / Пер. з французького Р. Осадчука [Текст] / В. Косик. – Париж; Нью-Йорк; Львів. – 1993. – 659 с.
8. Гальчак С. Словом і багнетом: журналісти Вінниччини у Другій світовій війні [Текст] / Сергій Гальчак. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2013. – 100 с.
9. Вінницькі вісті. – 1941. – 12 жовтня.
10. Вінницькі вісті. – 1941. – 15 жовтня.
11. Гальчак С. Д. Визволення Вінниччини від нацистських загарбників (20 грудня 1943 р. – 28 березня 1944 р.): Монографія / 3-є вид.: доповн., переробл. [Текст] / Сергій Гальчак. – Вінниця: Консоль, 2010. – 420 с.
12. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. КМФ-8, оп. 2, спр. 151. – 210 арк.
13. У лещатах «нового порядку»: населення Вінниччини під нацистським окупаційним режимом: Збірник документів і матеріалів [Текст] / Автори-упорядники: С. Д. Гальчак, В. М. Чехівський. – Вінниця: ПП Балюк І. Б., 2013. – 336 с.
14. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО), ф. Р – 1416, оп. 1, спр. 6. – 208 арк.
15. ДАВО, ф. Р – 1416, оп. 1, спр. 4. – 67 арк.
16. ЦДАВО України, ф. 3206, оп.1, спр. 46. – 114 арк.
17. Стельникович С. В. Житомирсько-Вінницький регіон в умовах нацистської окупації (1941–1944 рр.) [Текст] / С. В. Стельникович. – Житомир: Вид. О. О. Євнюк, 2015. – 592 с.
18. ЦДАВО України, ф. КМФ-8, оп. 1, спр. 64. – 11 арк.

Pavlunyk A. Religious life of Vinnychchyna in German occupation zone (1941 – 1944)

The article examines religious life of Vinnytsia region during the Nazi occupation in the years of the World War II and highlights the problems of relations between the Church and the State, position of the Church and its believers in German zone of occupation, which was the part of the generalbezirk "Zhytomyr" of reichs commissariat "Ukraine". The author describes the attitude of members of Ukrainian nationalists marching groups to solving actual problems of spirituality of the population in this region.

Keywords: Church, believers, "the new order", Vinnytsia region, the religious policy of the occupiers, the members of the OUN marching groups, colonization.

Павлунык А. А. Религиозная жизнь Виннитчины в немецкой зоне оккупации (1941 – 1944 гг.)

В статье исследуется религиозная жизнь Виннитчины во время нацистской оккупации области в годы Второй мировой войны. В частности освещаются проблемы церковно-государственных отношений, положение церкви и верующих в немецкой зоне оккупации, что была составной частью генералбецирка «Житомир» рейхкомиссариата «Украина», отношение к актуальным проблемам духовности населения региона членов походных групп украинских националистов.

Ключевые слова: церковь, верующие, «новый порядок», Виннитчина, религиозная политика оккупантов, члены походных групп ОУН, колонизация.

УДК [94:796.062(477.44) «1946/1955»]:929 Гавриш

М. П. Лозовик, І. М. Романюк

МАРІЯ ГАВРИШ – ОДНА ІЗ ЗАСНОВНИКІВ ПЕРШОГО В УКРАЇНІ СІЛЬСЬКОГО СПОРТИВНОГО ТОВАРИСТВА НА ВІННИЧЧИНІ В ПЕРШІ ПОВОЄННІ РОКИ

У статті на основі комплексного аналізу джерел та літератури показана роль М. Гавриш у створенні сільського спортивного товариства «Колгоспна нива» на Вінниччині в 1945-1950 рр., окреслені основні життєві віхи відомої плавчині. В повоєнні роки в Україні гостро постала проблема створення нових форм та методів фізкультурно-спортивної роботи. Тому ініціатива селян Березівки, щодо створення сільського спортивного товариства найшла широку підтримку на всіх рівнях керівництва державою, а спортивні досягнення М. Гавриш стали прикладом для сільської молоді, каталізатором процесів розвитку фізкультурно-спортивного руху.

Ключові слова: фізкультурно-спортивний рух, масовість, Вінниччина, село, плавання.

У наш час, коли в Україні оновлюється система фізичного виховання, гостро стоїть проблема збереження старих і створенню нових форм і методів фізкультурно-спортивної роботи, які допомагають підтриманню сучасного рівня розвитку фізкультури та спорту в країні, а в подальшому удосконаленню та підняттю його на новий якісний рівень. Тому дослідження ролі таких визначних особистостей, як Марія Гавриш в процесах виникнення та розвитку першого в країні сільського спортивного товариства, без сумніву актуально. Не зважаючи на те, що в працях І. Лозовського [3], Ю. Тимошенко [4], Б. Виноградова, Н. Зарудного, Б. Гвоздьова [5] та інших окремі аспекти цього питання нашли своє відображення. Проблема ролі особистостей в процесах розвитку сільського фізкультурно-спортивного руху, а особливо виникнення та діяльності першого в Україні сільського спортивного товариства повністю не вирішена. Цікаві матеріали для дослідження зберігаються у фондах Центрального державного архіву громадських об'єднань України [1,6,7].

Враховуючи значення персоналістики в сучасних історичних дослідженнях, автори поставили за мету висвітлити роль всевітньо відомої подолянки в становленні одного з перших в Україні сільського спортивного товариства та її внесок у розвиток фізкультурного руху в республіці у післявоєнні роки.

Марія Гавриш народилася 12 червня 1931 році в м. Вінниці (за іншими даними в м. Бобринець Кіровоградської області) [9] в багатодітній родині. Батько Марії – герой громадянської війни, орденоносець Федір Гавриш був розстріляний нацистами. Постраждали від окупантів й інші члени родини. Від катувань помер старший брат Володимир, забрали до Німеччини сестру Надію. Через всі ці негаразди важко хворіє матір. Відтоді всі домашні турботи лягли на плечі Марії. Після звільнення Вінниці від німецько-нацистських окупантів, у Вінниці наступили мирні, але дуже важкі дні буденного життя.

Війна ще тривала, але в місті вже розпочалися роботи по відбудові народного господарства. Разом з тим почали проводити перші післявоєнні спортивні змагання, фізкультурну роботу. Не оминули ці процеси й Вінниччину. 3 серпня в місті відбувся шашковий турнір, переможцем якого став начальник пожежної команди Юр'єв. 22 серпня Вінниця приймала кращих важкоатлетів України зі Сталіно (Донецька), Сум, Одеси, Житомира і Фастова. Серед учасників більша половина – представники армії та флоту, відомі майстри штанги Ю. Хотимський та П. Ялтар'ян, які невдовзі перемогли на першому післявоєнному чемпіонаті Європи [1,с.3]. Це була визначна подія. Жителі міста втомлені нескінченними негараздами, які принесла війна, з великою радістю відвідували змагання, що проходили в міському театрі та на стадіоні. З впевненістю можна стверджувати, що ці змагання дали великий поштовх розвитку фізкультурно-спортивного руху на Вінниччині.

Вже в наступному переможному 1945 році в місті та області була проведена велика кількість змагань з легкої атлетики, стрільби, плавання. Саме на цих змаганнях вперше випробувала себе майбутня чемпіонка країни, учасниця Олімпійських ігор в Гельсінкі, Марія Гавриш. Прочитавши в газеті повідомлення про проведення змагань з плавання, Марія прийшла на водну станцію «Динамо», де проводилися змагання плавців. Це було, дійсно, свято спорту: навкруги державні прапори, суворі люди з пов'язками на руках, мабуть, судді, а поруч красується поспішно зроблений невеликий п'єдестал пошани – згадувала Марія Гавриш [2,с.82]. На перших своїх змаганнях Марія не тільки випередила всіх своїх суперниць, але й встановила рекорд області на дистанції 50 метрів з результатом 48,5 секунди.

Найкращі на той час тренери працювали в товаристві «Динамо», де й почала тренуватися в групі Михайла Солодаря майбутня чемпіонка. Розпочалась підготовка до республіканських змагань. Басейн стає другою домівкою Марії. Тут вона знайомиться з такими, як сама молодими спортсменами – Георгієм Петровським та Анатолієм Корчинським. Її подругами по команді стають Галина Захарченюк та Нелі Прошина. Спортивна кар'єра юної вінничанки розвивається блискавично. Вже в 1946 році в м. Дніпропетровську на змаганнях школярів вона виборює три перших місця, показуючи на 100 метрів брасом високий результат – 1 хв 37,8 с. Далі була міжнародна зустріч в Чехословаччині та першість країни і знову перемоги. В 1948 році Марія вперше змагається з дорослими на всесоюзній першості товариства «Динамо», де стає переможницею. Серед переможених – чемпіонка країни Людмила Соболева. Результат на дистанції 100 м. брасом зростає до 1 хв 30 с.

У грудні 1948 р. була прийнята спеціальна постанова з питань подальшого розвитку фізичної культури та спорту. Вона визначала розвиток масового фізкультурного руху в країні, підвищення рівня спортивної майстерності із найважливіших видів спорту. До їх числа було віднесено й плавання. Реалізація вказаних завдань привела до значного покращення організаційної та методичної роботи з плавання. З часом Марія стає справжньою українською зіркою радянського спорту. Саме українською, адже незважаючи на те, що спортсменка неодноразово одержувала від московських керівників спорту пропозиції переїхати до столиці, вона до кінця свого життя жила та тренувалася в Україні. Напевне, саме тому вона так і не стала заслуженим майстром спорту, хоча підстав для цього було більш ніж достатньо. Зірки завжди були одним із головних складових спорту, а радянська держава досить швидко відчула необхідність у створенні власних зірок, точніше героїв [3, с.93]. Їх соціальну значимість важко переоцінити. Адже окрім створення іміджу країни, вони стають прикладом для молоді, що надзвичайно важливо для розбудови системи фізичного виховання. Саме такою людиною стала для вінницького фізкультурно-спортивного руху Марія Гавриш. Вона стала кумиром молоді. Її ім'я було відомим в усьому Радянському Союзі та далеко за межами країни.

30 листопада 1948 року в газеті «Вінницька правда» з'явився лист – Героїв Соціалістичної Праці з колгоспу ім. Будьонного села Березівки Чернівецького району Ісаака Цмокалюка, Марії Бучацької, Марії Кунділовської з пропозицією про створення добровільного спортивного товариства сільської молоді з назвою «Колгоспна нива». В кінці грудня 1948 року позачергова сесія обласної Ради схвалила пропозицію колгоспників Березівки та доручила обласному комітету по справам фізичної культури і спорту створити та затвердити на першій конференції статут та положення «Колгоспної ниви». Однією з перших, хто відгукнувся на цю подію, стала Марія Гавриш. «Я не хочу одна репрезентувати область на всесоюзних змаганнях – писала Марія в зверненні до сільської молоді області – мені буде дуже приємно, коли на старт змагань разом зі мною вийдуть мої сільські подруги. Товариство «Колгоспна нива» виховає хороших плавців, здатних захищати честь своєї області. В майбутньому товаристві я з великим задоволенням очолю водну секцію» [4, с.29]

Пізніше, коли Марія вже проживала в Києві, вона не втратила зв'язок з земляками. Не в останню чергу, завдяки її втручанням, республіканська рада товариства «Динамо» надавала всебічну допомогу новоствореному сільському спортивному товариству в організації навчально-спортивної роботи. Вона запрошувала вінничан на спортивні тренувальні збори до Києва. [5, арк. 7]. Відродження сільського фізкультурно-спортивного руху було в полі зору найвищого радянського керівництва. Зі слів тодішнього лідера України Леоніда Мельникова на нараді голів обласних рад спортивних товариств, яка відбулася в серпні 1950 року, питаннями сільського спорту дуже цікавився М. Хрущов. Через спортивні організації та гуртки влада намагалася здійснювати соціальний контроль на селі, впливати на настрої та уподобання сільської молоді [6, арк. 463]. Тому й не дивно, що ініціатива фізкультурників села Березівка була з великим ентузіазмом прийнята на всіх рівнях. Саме на Вінниччині ці намагання були по-справжньому здійснені. Тоді як в багатьох селах України фізкультурно-спортивні колективи існували лише на папері, Вінниччина першою подала хороший приклад, як потрібно залучати широкі маси сільської молоді до фізкультурно-спортивного руху, і ми вправі цим пишатися [6, арк. 465].

А тим часом результати Марії Гавриш продовжували зростати. В липні 1950 року їй виповнилося 19 років. На той час їй належали всі рекорди України в плаванні брасом та батерфляй. На змаганнях з плавання в м. Києві на своїй коронній дистанції – 100 м. брасом вона встановила всесоюзний рекорд 1хв. 20,5 с, який був одним з кращих результатів у світі. Не зважаючи на напружений графік всесоюзних та міжнародних змагань, Марія знаходить час, щоб привітати земляків – учасників 4-ї обласної спартакіади сільської молоді в м. Могилів-Подільському. «Сьогодні колгоспні спортсмени Вінниччини знову вийдуть на бігові доріжки, спортивні сектори і майданчики, водні басейни, щоб продемонструвати свою зрослу майстерність. Я щиро бажаю своїм землякам – сільським спортсменам нових успіхів у праці і спорті» – написала вона у зверненні до учасників змагань [7, с.3].

У 1951 р. у м. Києві був побудований новий відкритий 50-ти метровий басейн. Створювалися дитячі та юнацькі спортивні школи плавання. В 1952 році в багатьох містах країни з'явилися хороші молоді плавці, з числа яких було скомплектовано збірну. В середині 1952 р. Марія почала підготовку до участі в XV Олімпійських іграх. Але досвіду підготовки до

.....
таких відповідальних стартів не було ні в плавців, ні в їх тренерів. Тому при підготовці радянської команди було зроблено багато методичних помилок. У результаті виступ радянських плавців на Олімпійських іграх став невдалим, майже всі спортсмени показали в Гельсінкі погані результати, лише Марії Гавриш, незважаючи на простуду, вдалося потрапити в число учасників фіналу (на 200 м брасом) і зайняти в ньому залікове 6-е місце.

Та спортивна слава, що так раптово прийшла до вінницької плавчині, не запаморочила їй голову. Марію запрошували переїхати до Москви, але вона вирішила залишитись на українській землі. Столиця України – Київ стала рідною домівкою видатної спортсменки. Тут вона знайшла свою кохану людину, створила прекрасну сім'ю, гідно виховала своїх нащадків. За одинадцять років виступів за збірну команду СРСР Марія весь час входила до десятки найсильніших у світі, чотирнадцять разів ставала чемпіонкою СРСР, встановила 26 рекордів Радянського Союзу. Тільки в кінці 1959 року з'явилась молода Галина Прозуменщикова, яка змогла на рівних конкурувати з Марією Гавриш.

У 1991 році Марія порадувала своїх прихильників новими перемогами на блакитних доріжках басейну. Вона вкотре виграє звання чемпіонки Радянського Союзу серед ветеранів [2,с.87]. Мало хто знає, як важко дісталася спортсменці ця перемога. На той час Марія вже була важко хвора. Восени 2001 року Марії Федорівни не стало. Чесна, цілеспрямована і дуже весела – такою пам'ятають Марію Гавриш друзі та рідні. Внесок Марії Гавриш у розвиток спортивного плавання СРСР та України – неоціненний. Вона виховала не одне покоління спортсменів. Тільки в незалежній Україні Марія Гавриш знайшла своє визнання. За вагомий внесок в розвиток олімпійського руху в Україні, високі спортивні та трудові досягнення, як видатному діячу фізичної культури і спорту розпорядженням Президента України одній з перших Фірсовій (Гавриш) Марії Федорівни, призначено державну стипендію України. Нині у Вінниці проводиться щорічний відкритий турнір з плавання, присвячений пам'яті Марії Гавриш. Її ім'я навіки виکارбуване золотими літерами в історії спорту України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Республіканські змагання по штанзі і боротьбі в м. Вінниця // Вінницька правда. – 1944. – 22 серпня.
2. Лозовський І. Спортсмени в горнилі війни / І.Лозовський. – Вінниця: «Нілан-ЛТД», 2004. – 254 с.
3. Тимошенко Ю. Фізична культура в умовах становлення радянської тоталітарної культури (1920 –ті рр.) / Ю. Тимошенко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вип.20. Серія: Історія: збірник наукових праць / за заг.ред. проф. П.С.Григорчука. – Вінниця, 2012 – С.92-97.
4. Гвоздєв Б. 500.000 фізкультурників в одній області / Б.Гвоздєв, Н.Зарудный, Б.Виноградов. – Москва: ФИС, 1949. – 70 с.
5. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГО України), ф.1, оп. 24, спр. 1/012. – 21 арк.
6. ЦДАГО України. – ф.1, оп. 25, спр. 12/14. – 466 арк.
7. Сьогодні відкривається 4-а обласна спартакіада сільської молоді //Вінницька правда.–1951.– 9 вересня.
8. День в історії – Марія Гавриш (Фірсова). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.post-vin.org.ua>.

Lozovik M.P., Romaniuk I.M. Marya Gavrish as one of the founders of the first Ukrainian village sport society in Vinnytsia region in the first post-war years.

The article is based on the complex analysis of sources and literature and describes the role of M. Gavrish in creation of village sport society «Kolkhoz field» in Vinnytsia region in 1945-1950. It outlines the main life events of the famous swimmer. In the Soviet Union of the post-war years there existed a urgent problem of creation of the new forms and methods of physical training and sports activities. That is why the initiative of the villagers of Berezivka concerning the formation of a village sport society found great support on all levels of state government and M.Gavrish's achievements in short became an example for village youth, a catalyst of the processes of development of physical training and sport movement.

Keywords: physical training and sports movement, mass, Vinnytsia region, village, swimming.

Лозовик М.П., Романюк І.М. Мария Гавриш – одна из фундаторов первого в Украине сельского спортивного общества на Винниччине в первые послевоенные годы.

В статье на базе комплексного анализа источников и литературы показана роль М. Гавриш в создании сельского спортивного общества «Колхозная нива» на Винниччине в

.....
1945-1950 гг., обозначены основные жизненные вехи известной пловчихи. В послевоенные годы в Советском Союзе остро стала проблема создания новых форм и методов физкультурно-спортивной работы. По этому инициатива селян Берёзовки, относительно создания сельского спортивного общества нашла широкую поддержку на всех уровнях руководства государства, а спортивные достижения М. Гавриши стали примером для сельской молодёжи, катализатором процессов развития физкультурно-спортивного движения.

Ключевые слова: физкультурно-спортивное движение, массовость, Винниччина, село, плавание.

УДК 94 (477.43/.44) «1929/1930»

П. М. Кравченко

**ТЕХНОЛОГІЇ НИЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА НАПЕРЕДОДНІ Й НА ПОЧАТКУ
«ВЕЛИКОГО ПЕРЕЛОМУ» НА ПРИКЛАДІ ПОДІЛЛЯ**

У статті досліджуються процеси, що відбувалися в сільському господарстві Поділля напередодні та на початку насильницької колективізації. На основі архівних джерел показані технології нищення заможного сільського господаря – головного виробника хліба – шляхом розпалювання «класової боротьби». Причини цього полягали, крім хлібозаготівельних планів, у цілеспрямованій політиці режиму, метою якої було винищення хліборобської еліти української нації. За висновками автора, події 1928-1929 рр. в сільському господарстві України, зокрема, Поділля, стали початком геноциду, спрямованого проти українців.

Ключові слова: колективізація, хлібозаготівля, куркуль, розкуркулення, опір, боротьба, хліб.

Події кінця 1920-х – початку 1930-х рр. продовжують привертати увагу українських і зарубіжних істориків своєю значимістю в історії нашого народу. Саме тоді, в результаті знищення куркуля «як класу», владі вдалось не тільки якісно змінити соціальну структуру села, об'єднавши більшість селян у колгоспи, але й зробити важливий «крок вперед» у справі творення радянської людини. Встановлення потрібних режиміві відносин на селі – економічних, політичних, мало на меті, передусім, «перемогу соціалістичного сільського господарства».

Вітчизняна історіографія нараховує ряд праць, присвячених дослідженню методів розкуркулення селян, їхньої поведінки, настроїв тощо наприкінці 1920-х – на початку 1930-х рр. До цієї теми звертались В. Васильєв [1], С. Кульчицький [2], В. Петренко [3], Р. Подкур [4], Н. Романець [5]. На Вінниччині першим, хто почав досліджувати поведінку селян Поділля напередодні і в роки Голодомору, політику розкуркулення, був І. Шульга [6]. З закордонних істориків варто виділити Ш. Фіцпатрік [7], яка присвятила свою працю дослідженню російського села у 1930-х рр., та Л. Віолу [8]. Остання у співавторстві з В. Васильєвим підготувала збірник документів, присвячений першій хвилі колективізації і селянському опорі в Україні та на Поділлі, зокрема [9].

Проте на сьогодні є чимало аспектів проведення розкуркулення, що потребують подальшого дослідження. Серед них – механізми формування в особі заможного селянина «образу ворога» й, безпосередньо, проведення «ліквідації куркуля як класу». Адже однією з головних цілей режиму на початку колективізації була нейтралізація селянства шляхом знищення його верхівки. Виявлення й аналіз оригінальних документів дає змогу більш об'єктивно реконструювати події в українському селі під час тих драматичних подій, розкрити технології нищення українського села на макрорівні, більш конкретно визначити наслідки політики режиму в українському селі.

Хлібозаготівельна криза 1927-1928 рр. стала приводом до застосування воєнно-комуністичних методів у сільському господарстві із метою встановлення повного контролю над життєдіяльністю громади. Заклики Сталіна про застосування надзвичайних заходів до «саботажників» хлібозаготівель активно почали втілюватись у життя вже з початку 1928 р.: у січні-лютому 1928 р. в Україні було заготовлено 70 млн. пудів хліба [2, с. 203]. Проте Сталін вирішив скористатися хлібозаготівельною кризою, щоб перетворити селян у найману робочу